

รูปแบบการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดแบบมีส่วนร่วมในศูนย์เรียนรู้
เศรษฐกิจพอเพียงการอนุรักษ์ตาลโตนด อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท

Model of Participatory Learning Management for Local Wisdom on
Palmyra Palm in Sufficiency Economy Learning Center for Palmyra
Palm Conservation, Huai Krot Sub district, Sankhaburi District, Chai Nat
Province

จutharat Nokkaew¹, และ ปริณญ์ ขวัญเรียง^{2,*}

Jutharat Nokkaew¹, and Prin Khwanriang^{2,*}

¹ ภาควิชาสังคมศาสตร์, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม ประเทศไทย; Department of Social Sciences, Faculty of Humanities and Social Sciences, Chandrakasem Rajabhat University, Bangkok, Thailand

² สาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยทักษิณ ประเทศไทย; Department of Library and Information Science, Faculty of Humanities and Social Sciences, Thaksin University, Songkla, Thailand

* Corresponding author email: jring1971@gmail.com

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์: บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) รูปแบบการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และ 2) ประเมินผลรูปแบบการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดแบบมีส่วนร่วมในศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงการอนุรักษ์ตาลโตนด อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท

วิธีการศึกษา: ใช้วิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผู้ให้ข้อมูลเลือกแบบเจาะจง จำนวน 20 คน แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม กลุ่มที่ 1 เป็นผู้เรียน จำนวน 12 คน กลุ่มที่ 2 เป็นปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 3 คน และกลุ่มที่ 3 เป็นผู้นำชุมชน นักวิจัย ชุมชนและนักวิจัย จำนวน 5 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสัมภาษณ์ แนวทางการสนทนากลุ่ม แบบสังเกต แบบประเมินทักษะและแบบประเมินผลงานผู้เรียน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา

ข้อค้นพบ: 1) รูปแบบการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดแบบมีส่วนร่วมอยู่ในรูปโครงการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดที่มีแผนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นกิจกรรมที่ชุมชนและผู้เรียนมีส่วนร่วมในขั้นตอนการเรียนรู้ ตั้งแต่ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน ขั้นปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้และขั้นประเมินและวัดผลการเรียนรู้ 2) การประเมินผลรูปแบบการจัดการเรียนรู้พบว่า ผู้เรียนเลือกเรียนโครงการภูมิปัญญา จำนวน 3 โครงการ ได้แก่ โครงการเพาะปลูกตาลโตนด โครงการขึ้นตาลและเก็บน้ำตาลสด และโครงการทำน้ำตาลโตนด สำหรับด้านพฤติกรรม ผู้เรียนทั้ง 3 โครงการมีการวางแผนการทำงานร่วมกันก่อนลงมือทำ ด้านทักษะการปฏิบัติงาน ผู้เรียนโครงการขึ้นตาลเพื่อเก็บน้ำตาลสดและโครงการทำน้ำตาลโตนดมีผลการเรียนรู้ระดับพอใช้ ส่วนผู้เรียนโครงการเพาะตาลมีผลการเรียนรู้ระดับดี ด้านผลงาน

ผู้เรียนโครงการเพาะตาลมีผลงานระดับดี ผู้เรียนโครงการขึ้นตาลและเก็บน้ำตาลสดมีผลงานระดับพอใช้ ส่วนผู้เรียนโครงการทำน้ำตาลโตนดมีผลงานในระดับต้องปรับปรุง

การประยุกต์ใช้จากการศึกษา: ผลผลิตจากงานวิจัยนี้นำไปใช้เป็นเครื่องมือจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดในศูนย์เรียนรู้ชุมชน และนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้งในระบบการศึกษา นอกระบบการศึกษาและการเรียนรู้ตามอัธยาศัย

คำสำคัญ: ภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนด รูปแบบการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ตาลโตนดห่วยกรด

Abstract

Purpose: This study aims to analyze the learning management model for local wisdom related to Palmyra Palm in a participatory approach at the Sufficiency Economy Learning Center for Palmyra Palm conservation in Sankhaburi District of Chainat Province, and subsequently assess its effectiveness.

Methods: Participatory action research methods were employed. Twenty key informants were purposefully selected and categorized into three groups: twelve students, three village philosophers, and five community leaders, community researchers, and academia. The research instrument consisted of an interview guideline for group discussion, an observation form, a skill assessment form, and a student performance evaluation form. The data were analyzed through content analysis.

Findings: The findings of this study show that: (1) A local wisdom learning project with a learning management plan that emphasizes activities in which the community and students participate in the learning process from the lesson's introduction to the learning activity practice step to the learning assessment and measurement step is an example of a participatory learning management model of local wisdom on Palmyra Palm. (2) According to the learning management model evaluation, students have selected to study three wisdom projects: The Palmyra palm sugar production project, the Palmyra palm tree climbing and fresh sugar collection project, and the Palmyra palm plantation project. Regarding learning behavior, students in all three projects intended to collaborate prior to acting. In terms of operational skills, students' learning outcomes from the Palmyra palm sugar production project and from climbing the palm tree and harvesting fresh sugar were mediocre. The learning outcomes for the students involved in the Palmyra Palm Plantation Project were good. In terms of performance, students involved in the Palmyra Palm Plantation Project achieved good outcomes. Learning outcomes for students who climbed the Palmyra palm tree and harvested fresh sugar from it were mediocre. Regarding the students involved in the Palmyra palm sugar production project, they require improvement in their performance.

Applications of this study: The article's findings can serve as an educational tool for understanding local wisdom on palmyra palm in community learning centers and can be integrated into the learning management of local wisdom in both formal and informal education systems.

Keywords: Local Wisdom on Palmyra Palm, Local Wisdom-Based Learning Management Model, Huai Krot's Palmyra Palm

1. บทนำ

การเรียนรู้ของชุมชนเป็นการเรียนรู้จากปัญหาด้วยการลงมือปฏิบัติจริงผ่านแหล่งเรียนรู้ที่เป็นสิ่งมีชีวิต สิ่งไม่มีชีวิตและสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นมา ในชุมชนมีแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายแต่แหล่งเรียนรู้ที่เป็นสิ่งมีชีวิตและอยู่ใกล้ชิดและมีความสัมพันธ์กับวิถีชุมชนคือ ผู้รู้ ภูมิปัญญาหรือปราชญ์ชาวบ้าน และแหล่งเรียนรู้ที่มีมนุษย์สร้างขึ้นมาที่เรียกว่า ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาในชุมชน (Office of the National Education Commission, 2003) ซึ่งเป็นสถานที่เรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและฝึกฝนอาชีพ มีการรวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือชุดการเรียนรู้ชุมชนไว้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้คนในชุมชน แต่ละท้องถิ่นมีศูนย์เรียนรู้ในลักษณะศูนย์ปราชญ์ชาวบ้านที่มีชื่อเรียกแตกต่างกัน อาจจัดตั้งโดยคนในชุมชนใช้พื้นที่เฉพาะ อาจเป็นบ้านของผู้รู้หรือครูภูมิปัญญา หรือหน่วยงานภาครัฐจัดตั้งขึ้น ทั้งนี้จากผลการศึกษาของ Boonsung (2015) พบว่า ศูนย์เรียนรู้ชุมชนที่ดำเนินการโดยชุมชนและเพื่อชุมชนก่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน

ชุมชนตำบลห้วยกรดเป็นชุมชนที่มีการทำนาปลูกข้าวมาแต่บรรพบุรุษ สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น มีการสะสมความเชี่ยวชาญ ความชำนาญการทำตาลจนกลายเป็นผู้รู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านตาลโตนด มีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดของชุมชนห้วยกรดมีทั้งที่เป็นความรู้ที่ฝังลึกในตัวคนซึ่งเป็น ผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้าน ครูภูมิปัญญาด้านตาลโตนด และเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดในรูปสถานที่คือ ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงการอนุรักษ์ตาลโตนด หมู่ 9 ตำบลห้วยกรด อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท จัดตั้งขึ้น เพื่อเป็นสถานที่เรียนรู้และฝึกทักษะอาชีพตาลและสืบสาน สืบทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดที่กำลัง เลือนหายจากชุมชนห้วยกรด โดยมีนายวิชาญ จ้อยแจ้ง ปราชญ์ชาวบ้านด้านตาลโตนดเป็นประธานศูนย์ฯ และเป็นบุคคลสำคัญในการรณรงค์ให้คนห้วยกรดหันมาปลูกตาลและอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนด ส่งเสริมการ ประกอบอาชีพตาลเพื่อเสริมรายได้

ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงการอนุรักษ์ตาลโตนดถือเป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดที่สำคัญในการช่วยเสริมศักยภาพการทำอาชีพตาลและสืบสานอาชีพตาลให้คงอยู่ อีกทั้งเป็นหน่วยงานที่จัดตั้งโดยชุมชนเพื่อการเรียนรู้ด้านภูมิปัญญาตาลโตนดที่นำไปสู่การพึ่งตนเองของชุมชน อย่างไรก็ตาม กิจกรรมฝึกอาชีพและการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดซึ่งเป็นภารกิจหลักกลับพบว่า มีการดำเนินการเป็นครั้งคราว สิ่งนี้ สอดคล้องกับการให้สัมภาษณ์ของปราชญ์ชาวบ้านอย่าง Juijang (2021) และผลการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดของ Nokkaew, & Jirakajornjaritkul (2021) ที่พบว่า ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงการอนุรักษ์ตาลโตนด ทำกิจกรรมรณรงค์ปลูกตาลและเป็นสถานที่รับซื้อและจำหน่ายผลิตภัณฑ์จากตาลโตนดเป็นหลัก ส่วน การจัดการกิจกรรมการเรียนรู้นั้นดำเนินการตามสถานการณ์เป็นครั้งคราวโดยผู้ประกอบอาชีพตาล ปราชญ์ชาวบ้าน

หรือครูภูมิปัญญาतालในหมู่บ้านเป็นผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดด้วยการบอกเล่าและสาธิตวิธีการ โดยมีครูภูมิปัญญาด้านตาลโตนดและผู้ที่สนใจเรียนรู้บันทึกข้อมูลในรูปแบบวิดีโอและนำไปเผยแพร่ผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตเป็นครั้งคราว กิจกรรมการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนต้องมีสื่อ ผู้เรียนและกิจกรรมเป็นองค์ประกอบสำคัญโดยเฉพาะสื่อที่บันทึกองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนด หากแต่ศูนย์เรียนรู้ไม่มีการดำเนินการและไม่มีการจัดทำเอกสารภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดอย่างเป็นลายลักษณ์อักษร และยิ่งไปกว่านั้นพบว่า คนในชุมชนช่วยกรดยังคงเลือกประกอบอาชีพตาลเป็นจำนวนน้อย แม้ว่าผลผลิตจากการเก็บเกี่ยวตาลจะได้อายุตาม ปัจจุบันพบว่า ชุมชนช่วยกรดยังคงยึดอาชีพทำตาลมีเพียง 30 ครัวเรือนเท่านั้น ทำให้ผลผลิตไม่เพียงพอต่อการบริโภค สืบเนื่องจากการขาดการสืบทอดอาชีพ แม้ว่าศูนย์เรียนรู้มีแผนดำเนินงานเพื่อสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น แผนการเป็นแหล่งเรียนรู้เพื่อการท่องเที่ยววิถี การเป็นฐานเรียนรู้สำหรับผู้เข้าเยี่ยมชมให้ลงมือปฏิบัติจริง มีฐานการเรียนรู้การขึ้นตาล ฐานการเรียนรู้การแปรรูปผลผลิตจากตาล รวมทั้งการผลิตผลิตภัณฑ์จากตาลให้เป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนแต่ยังไม่ได้มีการดำเนินการแต่อย่างใด (Juijang, 2021)

ดังนั้น ประเด็นเรื่องการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมในศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงการอนุรักษ์ตาลโตนด ซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาที่จัดตั้งโดยชุมชนเพื่อคนในชุมชนจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นและเพื่อให้ได้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นไปตามความถนัดและความสนใจของชุมชนในการเสริมศักยภาพอาชีพตาล อีกทั้งยังเป็นการสืบสานและก่อให้เกิดเป็นภูมิปัญญาการเรียนรู้และถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนด ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็งพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

2. วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและเพื่อประเมินผลรูปแบบการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดแบบมีส่วนร่วมในศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงการอนุรักษ์ตาลโตนด อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท

3. การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องและกรอบแนวคิดการศึกษา

3.1 แนวคิดและทฤษฎีการเรียนรู้ของชุมชน

การเรียนรู้ของชุมชนเป็นการรวมตัวของกลุ่มคนที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน กระบวนการเรียนรู้มีลักษณะเกิดขึ้นตามธรรมชาติของแต่ละคน เป็นกระบวนการเรียนรู้ตามธรรมชาติ เรียนรู้จากปัญหาผ่านการลงมือปฏิบัติจริงในสถานการณ์จริง ลองถูกลองผิด สะสมเป็นความรู้และภูมิปัญญาในการดำรงชีวิต แล้วถ่ายทอดไปยังลูกหลานด้วยการสั่งสอน ด้วยการบอกเล่า สาธิต สร้างความรู้ไว้เป็นลายลักษณ์อักษร จากรุ่นหนึ่งไปยังรุ่นหนึ่ง การเรียนรู้ของชุมชน เป็นกระบวนการที่ผนวกไปกับการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพและความสัมพันธ์ทางสังคม อีกทั้งมีความต่อเนื่องตลอดชีวิต สามารถดำรงชีวิต พึ่งตนเองได้ พัฒนาตน สร้างสรรค์ความเจริญบนพื้นฐานภูมิปัญญา นอกจากนี้ กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนยังเป็นกระบวนการกลุ่มที่เกิดในระดับบุคคลและกลุ่ม จากสมาชิกในครอบครัว ชุมชน ร่วมกันพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิพากษ์ ตั้งคำถาม หาคำตอบหาแนวทางในการพึ่งตนเองและพัฒนา ร่วมคิดร่วมทำงานด้วยการยอมรับความเท่าเทียมของสมาชิก มีการ

แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน การเรียนรู้ของชุมชน ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ (Office of the National Education Commission, 2003)

1) ฐานการเรียนรู้ เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนที่มีรอบตัวทั้งครอบครัว หมู่บ้าน ชุมชน เครือข่ายองค์กรชาวบ้าน สถาบันการเรียนรู้และทรัพยากรอื่น

2) เนื้อหาขององค์ความรู้ กำหนดจากความต้องการและความจำเป็นมากกว่าทฤษฎีคือเป็นรูปธรรมหวังผลเอามาใช้จริง แต่ในความเป็นเนื้อหาไม่ได้แยกออกเป็นรายวิชาแต่สอดแทรกอยู่กับการดำรงชีวิต

3) กิจกรรมการเรียนรู้ มีหลากหลายทั้งสอน สังเกต อ่าน ฟัง ถาม ทดลอง เลียนแบบ แลกเปลี่ยน ซึ่งเต็มไปด้วยความยืดหยุ่น เหมาะสมกับเนื้อหาและความถนัดที่ไม่เหมือนกันของผู้เรียนและผู้ถ่ายทอด กิจกรรมการเรียนรู้ เป็นองค์ประกอบในกระบวนการเรียนรู้ ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามจุดมุ่งหมาย เป็นหัวใจของการนำหลักสูตรไปใช้ ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ เข้าใจเนื้อหาและมีทักษะจากการลงมือปฏิบัติ

3.2 การจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน

การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาจัดการเรียนรู้นั้น ทำได้ทั้งการเรียนรู้อิงระบบ นอกระบบและตามอัธยาศัย โดยเฉพาะการเรียนรู้นอกระบบและตามอัธยาศัย เป็นการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชนท้องถิ่น มีการเรียนรู้ด้วยตนเองผ่านแหล่งเรียนรู้ทรัพยากรธรรมชาติรอบตัว ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นผู้รู้ ครูภูมิปัญญา และเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านแหล่งเรียนรู้ในรูปแบบที่ บ้านของครูภูมิปัญญา และสถานที่ที่มีชื่อเรียกต่างกันตามหน่วยงานที่ดูแล เช่น ศูนย์เรียนรู้ภูมิปัญญาไทย ศูนย์เรียนรู้ชุมชน ศูนย์การเรียนรู้ดังกล่าวเป็นตัวอย่างของการจัดการศึกษาภูมิปัญญานอกระบบ มีการศึกษาดูงาน ฝึกงานนักเรียนนอกระบบ ใช้เป็นที่ฝึกอบรมวิชาชีพ ครูภูมิปัญญาช่วยพัฒนาหลักสูตรวิชาชีพ (Office of the National Education Commission, 1999; Sungsi, 2014)

การเรียนการสอนอยู่ในรูปโครงการเขียนโดยสมาชิกกลุ่มเกษตรกร ประชาชนชาวบ้านและผู้เชี่ยวชาญ ความเป็นมาของโครงการ วัตถุประสงค์ของหลักสูตรสัมมนาอาชีพ การมอบภาระงาน ระยะเวลาในการเรียนรู้ออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้แบบ 5 ป ประกอบด้วย เปิดประตูใจ ปฏิสัมพันธ์เครือข่าย ปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้ ปรับแก้ไขปัญหา และประเมินผล ความรู้ท้องถิ่นสัมมาชีพและการประเมินผลการใช้หลักสูตร (Rittidet et al., 2011) มีแผนการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตามแนวการสอนเชิงประสบการณ์โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม 1) หลักการ 2) วัตถุประสงค์ 3) เนื้อหา 4) การจัดการเรียนการสอน 5) การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ (Kantawang et al., 2015)

3.3 แนวคิดการเรียนรู้ในศูนย์เรียนรู้ชุมชน

ศูนย์เรียนรู้ชุมชนแต่ละท้องถิ่นมีภูมิปัญญาเฉพาะท้องถิ่น แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีในรูปแบบของบุคคลที่เรียกว่าเป็นประชาชนชาวบ้าน ประชาชนชุมชน ครูภูมิปัญญา และในรูปแบบสถานที่หรือพื้นที่เฉพาะบ้านของผู้รู้หรือครูภูมิปัญญา ศูนย์เรียนรู้ชุมชน แหล่งเรียนรู้ประชาชนชาวบ้านต่างมีวัตถุประสงค์หลักในการเป็นสถานที่ฝึกอบรมอาชีพให้กับชุมชนในท้องถิ่นนั้นๆ ในชุมชนระดับตำบล แหล่งเรียนรู้ชุมชนในระดับท้องถิ่นใน

ระดับตำบลอยู่ในรูปศูนย์เรียนรู้ มีวัตถุประสงค์เพื่อฝึกอาชีพเพื่อสร้างเศรษฐกิจของชุมชนและพัฒนาการประกอบอาชีพเพื่อพึ่งพาตนเองเป็นแหล่งศูนย์การเรียนรู้ตลอดชีวิต การเรียนรู้เป็นไปตามบริบทของแต่ละศูนย์

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในศูนย์เรียนรู้ เป็นแบบกระบวนการกลุ่ม แลกเปลี่ยนจากรุ่นผู้ใหญ่ไปสู่เด็ก ทำงานเป็นทีม ปลูกฝัง ถ่ายทอด การแลกเปลี่ยนประสบการณ์กลุ่ม ผู้นำทบทวนประสบการณ์เดิมต่อยอดในกิจกรรม มีการพบปะพูดคุยปรึกษาอย่างไม่เป็นทางการ มีเวทีการจัดฝึกอบรมแบบทางการที่ต้องใช้ครูหรือเทคนิคทางวิชาการ ปรับปรุงให้เหมาะสมกับภูมิปัญญาท้องถิ่น อีกทั้งต้องเป็นไปในรูปแบบกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ทำให้มีการสร้างความรู้ได้มากกว่าการถ่ายทอดความรู้เพราะเป็นการเรียนรู้เชิงรุกที่ร่วมกันค้นหาปัญหาวางแผนดำเนินกิจกรรมมีการประเมินติดตาม (Chai-amporn, 2008)

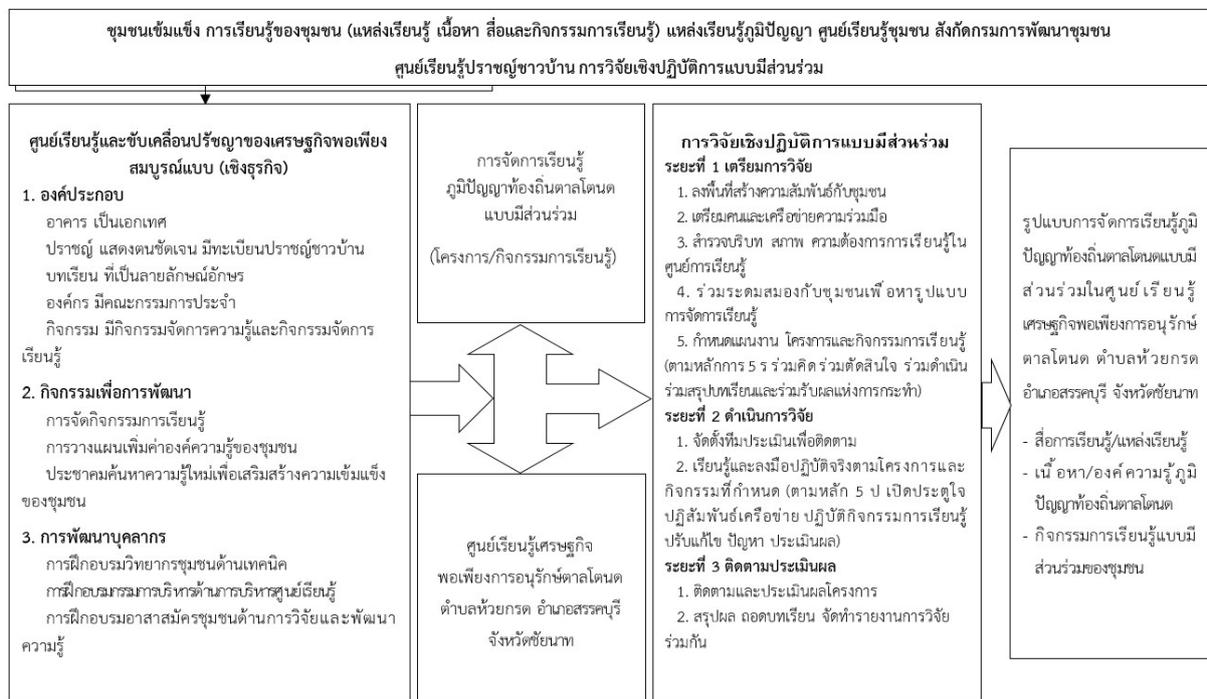
ศูนย์เรียนรู้ชุมชน เป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่จัดตั้งและดูแลโดยกรมการพัฒนาชุมชน โดยในปี พ.ศ. 2560 ได้เปลี่ยนชื่อเป็นศูนย์เรียนรู้และขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสมบูรณแบบเชิงธุรกิจ มีการจัดทำระเบียบวาระชุมชนเพื่อสร้างกระแสให้ชุมชนกลับมามองตนเอง เรียนรู้ที่จะแก้ปัญหา ร่วมกัน โดยเน้นกระบวนการเรียนรู้ 3 เรื่อง ได้แก่ กระบวนการจัดทำแผนชุมชน การขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและศูนย์เรียนรู้ และขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อให้ชุมชนสามารถแสวงหาทางเลือกในการดำเนินชีวิตด้วยตนเอง การดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้ มีองค์ประกอบ 3 ส่วน ได้แก่ 1) องค์ประกอบ อาคาร เป็นเอกเทศ ปรากฏ แสดงตนชัดเจน มีทะเบียนราษฎรชาวบ้าน บทเรียน ที่เป็นลายลักษณ์อักษร องค์กร มีคณะกรรมการประจำ กิจกรรม มีกิจกรรมจัดการความรู้และกิจกรรมจัดการเรียนรู้ 2) กิจกรรมเพื่อการพัฒนา การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การวางแผนเพิ่มค่าองค์ความรู้ของชุมชน ประชาคม ค้นหาความรู้ใหม่เพื่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน 3) การพัฒนาบุคลากร การฝึกอบรมวิทยากรชุมชนด้านเทคนิค การฝึกอบรมกรรมการบริหารด้านการบริหารศูนย์เรียนรู้ การฝึกอบรมอาสาสมัครชุมชนด้านการวิจัยและพัฒนาความรู้

3.4 ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงการอนุรักษ์ตาลโตนด ตำบลห้วยกรด อำเภอสรรคบุรี

ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงการอนุรักษ์ตาลโตนด ตำบลห้วยกรด อำเภอสรรคบุรีเป็นศูนย์ที่จัดตั้งโดยผู้นำชุมชนและสมาชิกชุมชนตำบลห้วยกรด เมื่อปี พ.ศ. 2550 เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้แบบครบวงจรในการอนุรักษ์ต้นตาลโตนดตั้งแต่การเพาะปลูกตาล การขึ้นต้นตาล การเคี้ยวน้ำตาลโตนดจนถึงการแปรรูปผลิตภัณฑ์ เป็นศูนย์กลางการรับซื้อน้ำตาลสดจากเกษตรกรที่ไม่พร้อมจะเคี้ยวตาล การเคี้ยวน้ำตาลสดให้เป็นน้ำตาลปึกเพื่อจำหน่าย เป็นศูนย์กลางรับซื้อน้ำตาลปึกและการแปรรูปผลิตภัณฑ์จาก การสร้างอาชีพเสริม การบริหารจัดการศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงการอนุรักษ์ตาลโตนดอยู่ในรูปของคณะกรรมการซึ่งมาจากตัวแทนหมู่บ้าน 9 หมู่บ้าน ในตำบลห้วยกรดมีนายวิชาญ จ้อยแจ้ง เป็นประธานศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงการอนุรักษ์ตาลโตนด ได้กำหนดวันปลูกตาลขึ้นเพื่อเป็นการอนุรักษ์วิถีตาลทั้งต้นตาลและอาชีพที่เกี่ยวข้องกับตาล ซึ่งตรงกับวันที่ 24 มิถุนายนของทุกปี เริ่มปีแรกในปี พ.ศ 2549 เหตุผลที่กำหนดเป็นวันที่ 24 มิถุนายน เพราะเป็นวันที่ปลูกตาลแล้วมีคนมาร่วมงานเป็นจำนวนมาก (Juijang, 2021) สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรการดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงการอนุรักษ์ตาลโตนดตำบลห้วยกรด อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท ในวันพฤหัสบดีที่ 11 มกราคม พ.ศ. 2561

ในปัจจุบันศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงการอนุรักษ์ตาลโตนดได้มีแผนการดำเนินงานเพื่อสืบสานภูมิปัญญาวิถีตาลและเป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้วิถีตาลห้วยกรด จัดกิจกรรมฐานเรียนรู้เรื่องตาลห้วยกรดการทำตาลโตนด การเคี้ยวน้ำตาลสดให้เป็นน้ำตาลปึกเพื่อจำหน่ายและเป็นศูนย์กลางรับซื้อน้ำตาลปึก โดยราคาปรับเปลี่ยนไปตามฤดูของตาล การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากตาล เช่น การกรองใบตาลใช้สำหรับการมุงหลังคาบ้าน การนำส่วนประกอบของตาลมาทำเป็นเครื่องใช้หรือเครื่องประดับ เช่น การสานปลาตะเพียน การทำแจกันเครื่องประดับสำหรับสุภาพสตรี เป็นต้น

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องข้างต้น สามารถนำมากำหนดกรอบแนวคิดในการศึกษารูปแบบการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดแบบมีส่วนร่วมในศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง การอนุรักษ์ตาลโตนด อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการศึกษา

4. วิธีการศึกษา

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research--PAR) มุ่งเน้นผลผลิตรูปแบบการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในรูปแบบโครงการการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดแบบมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อให้ชุมชนได้ใช้เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ สืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและประกอบอาชีพทำตาล

กระบวนการการดำเนินงานวิจัยตามการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ได้นำหลัก 5 ร และหลัก 5 ป มาเป็นกรอบการดำเนินการวิจัยในแต่ละขั้นตอน กล่าวคือ ใช้หลัก 5 ร ประกอบด้วย ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ร่วมสรุปบทเรียน และร่วมรับผลประโยชน์ หรือรับผลแห่งการกระทำ ในขั้นการเตรียมการวิจัยเพื่อกำหนดแผนงาน โครงการและกิจกรรมการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดแบบมีส่วนร่วมในศูนย์เรียนรู้

เศรษฐกิจพอเพียงการอนุรักษ์ตาลโตนด และใช้หลัก 5 ป ประกอบด้วย เปิดประตูใจ ปฏิสัมพันธ์เครือข่าย ปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้ ปรับแก้ไขปัญหา และประเมินผล ในขั้นตอนการวิจัยและขั้นตอนติดตามประเมินผล เพื่อจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ลงมือปฏิบัติจริงตามกิจกรรมที่กำหนดในแต่ละโครงการ การติดตามและประเมินผลโครงการ สรุปผล ถอดบทเรียน จัดทำรายงานการวิจัยร่วมกัน

4.1 พื้นที่ในการศึกษา

ชุมชนตำบลห้วยกรด อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท หมู่ที่ 1-9 เป็นพื้นที่ที่เลือกด้วยเหตุผลสืบเนื่องจากผลการศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดเพื่อการจัดการตนเองของชุมชนตำบลห้วยกรด อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท ที่พบว่าชุมชนห้วยกรดเป็นชุมชนที่มีการทำตาลและสืบทอดภูมิปัญญาตาลโตนด แต่มีปัญหาด้านจำนวนครัวเรือนในการประกอบอาชีพทำตาลลดน้อยลงตามลำดับ อีกทั้งยังขาดการเรียนรู้ การถ่ายทอด และสืบทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนด

4.2 ผู้ให้ข้อมูลในการศึกษา

การกำหนดกลุ่มเป้าหมายของผู้ให้ข้อมูลในการศึกษาในงานวิจัยนี้ กำหนดตามหลักการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม จำนวน 20 คน ที่ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง มีการกำหนดเกณฑ์การเลือก ดังนี้ 1) เป็นผู้ที่อยู่ในชุมชนและมีการประกอบอาชีพเกี่ยวกับตาลโตนด 2) มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับอาชีพตาลโตนด 3) เป็นผู้ส่งเสริมและสนับสนุนอาชีพตาลโตนด แบ่งเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

1) บุคคลเป้าหมาย เป็นกลุ่มตัวแทนชุมชนหมู่ 1-9 ที่สมัครใจเข้าร่วมการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตามโครงการการเรียนรู้ 3 โครงการ จำนวน 12 คน จำแนกเป็นระดับบุคคล ครอบครัว คน 3 วัยเยาวชน วัยทำงาน และผู้สูงอายุ

2) ผู้สอน เป็นปราชญ์ชาวบ้าน ครูภูมิปัญญาด้านตาลโตนดห้วยกรด จำนวน 3 คน เพื่อทำหน้าที่ถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดและฝึกปฏิบัติตามโครงการการเรียนรู้ 3 โครงการ

3) ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เป็นกลุ่มผู้นำทางการ ปราชญ์ชาวบ้านด้านตาลโตนด นักวิจัยและผู้ช่วยวิจัย เป็นผู้แทนของนักวิชาการที่เป็นผู้รู้ในภาคทฤษฎีและระเบียบวิธีวิจัย จำนวน 5 คน

ทั้ง 3 กลุ่มมีบทบาทและสถานะเท่าเทียมกันในการร่วมคิด ร่วมวิเคราะห์ ร่วมตัดสินใจร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมประเมินและร่วมสะท้อนผล

4.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยจำแนกตามวัตถุประสงค์วิจัยและขั้นตอนวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม 3 ระยะ ดังนี้

4.3.1 การเตรียมการวิจัย เป็นการศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการการจัดการเรียนรู้เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการสร้างรูปแบบการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้และนำไปทดลองใช้ในการวิจัยระยะที่สอง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ความต้องการจัดกิจกรรมจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดรายบุคคล และรายกลุ่ม เพื่อเก็บสภาพปัญหา ความต้องการการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดและแนวทางการสนทนากลุ่ม เพื่อระดมสมอง การวิเคราะห์ SWOT (SWOT Analysis) ของศูนย์เรียนรู้ การวิพากษ์เพื่อค้นหาสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดที่ประกอบด้วย แหล่งเรียนรู้ เนื้อหา สื่อและกิจกรรม

การเรียนรู้ การตัดสินใจคัดเลือกโครงการ และการวางแผนกำหนดแผนงาน โครงการและกิจกรรม จำนวน 3 โครงการ

4.3.2 การดำเนินการวิจัย เป็นการนำร่างรูปแบบการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมในรูปแบบโครงการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดไปทดลองฝึกปฏิบัติจริงในศูนย์การเรียนรู้ด้วยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อค้นพบรูปแบบการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม แหล่งที่ใช้เรียนรู้ เนื้อหา สื่อและกิจกรรมที่ได้จากการลงมือปฏิบัติจริง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ โครงการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนด ประกอบด้วย ชื่อโครงการ หลักการและเหตุผล วัตถุประสงค์ กลุ่มเป้าหมายของโครงการ แผนการจัดการเรียนรู้ที่ประกอบด้วย สารการเรียนรู้ วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม กระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ 1) ขั้นนำเข้าสู่การเรียนรู้ 2) ขั้นปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้ 3) ขั้นประเมินและวัดผลการเรียนรู้ สื่อเรียนรู้ ระยะเวลาในการเรียนรู้ งบประมาณ วัสดุ และอุปกรณ์ ผลประโยชน์ที่ได้รับ

4.3.3 การติดตามประเมินผล เป็นการประเมินผลรูปแบบการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดแบบมีส่วนร่วมในศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงการอนุรักษ์ตาลโตนด อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท ในภาพรวมและกิจกรรมการเรียนรู้ย่อย เป็นการวัดความสำเร็จของโครงการและถอดบทเรียน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่

1) แบบสังเกตพฤติกรรมการทำงานร่วมกัน ใช้ในการประเมินพฤติกรรมการทำงานร่วมกันของผู้เรียนเกณฑ์การให้คะแนนระดับคุณภาพของการปฏิบัติหรือแสดงพฤติกรรมเป็นแบบมาตรฐานค่า 3 ระดับ คุณภาพการปฏิบัติ 3 หมายถึง ปฏิบัติหรือแสดงพฤติกรรมที่ประเมินอย่างสม่ำเสมอ คุณภาพการปฏิบัติ 2 หมายถึง ปฏิบัติหรือแสดงพฤติกรรมบ่อยครั้ง คุณภาพการปฏิบัติ 1 หมายถึง ปฏิบัติหรือแสดงพฤติกรรมบางครั้งหรือน้อยครั้ง

เกณฑ์การตัดสินคุณภาพ

ช่วงคะแนน 12-15	อยู่ในระดับ ดี
ช่วงคะแนน 8-11	อยู่ในระดับ พอใช้
ช่วงคะแนน 0-7	อยู่ในระดับ ปรับปรุง

2) แบบประเมินทักษะการปฏิบัติงานของผู้เรียน ใช้ในการประเมินทักษะการทำงานร่วมกันของผู้เรียนในแต่ละกลุ่ม เกณฑ์การให้คะแนนระดับคุณภาพของการปฏิบัติหรือแสดงพฤติกรรมเป็นแบบมาตรฐานค่า 3 ระดับ เช่นเดียวกับแบบสังเกตพฤติกรรมการทำงานร่วมกัน

3) แบบประเมินผลงานและถอดบทเรียนผลงานของผู้เรียน ใช้ในการประเมินชิ้นงานผลงานของผู้เรียนในแต่ละกลุ่ม เป็นแบบมาตรฐานค่า 3 ระดับ เช่นเดียวกับแบบสังเกตพฤติกรรมการทำงานร่วมกัน

4.4 การสร้างและหาประสิทธิภาพของเครื่องมือวิจัย

เครื่องมือวิจัยได้ตรวจสอบคุณภาพด้านความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา โดยให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน พิจารณาความสอดคล้องรายข้อของแบบสัมภาษณ์ แบบสังเกตพฤติกรรมการทำงานร่วมกัน แบบประเมินทักษะการปฏิบัติงานของผู้เรียนและแบบประเมินผลการเรียนรู้ นำความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญมาหาค่าดัชนีความสอดคล้องของเครื่องมือวิจัยเป็นรายข้อ (IOC) ได้ค่าอยู่ระหว่าง 0.67-1.00 ทุกฉบับ แสดงว่าเครื่องมือวิจัย

มีความถูกต้อง มีความเหมาะสมทางภาษา มีข้อความสอดคล้องกับประเด็นที่จะศึกษาและสามารถวัดได้
ครอบคลุมสิ่งที่ต้องการศึกษา

4.5 การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม

การรวบรวมข้อมูลสภาพปัญหาและความต้องการการจัดการเรียนรู้ของชุมชนในศูนย์เรียนรู้
เศรษฐกิจพอเพียงการอนุรักษ์ตาลโตนด เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการสร้างรูปแบบการจัดการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้และนำไป
ทดลองใช้ โดยผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยต่างมีบทบาทในการเก็บรวบรวมข้อมูลในส่วนที่เกี่ยวข้องกับที่ตนเอง
รับผิดชอบ จำแนกตามขั้นตอนวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม 3 ระยะ ระยะที่ 1 การเตรียมการวิจัย ในช่วง
กลางเดือนธันวาคม พ.ศ. 2564 ระยะที่ 2 การดำเนินการวิจัย เป็นการเก็บข้อมูลจากขั้นตอนเตรียมการวิจัย
เครื่องมือที่ใช้เป็นโครงการและแผนการจัดการเรียนรู้ จำนวน 3 โครงการ เพื่อใช้ในการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้กับผู้
เรียนที่เป็นคนในชุมชน จำนวน 12 คน และระยะที่ 3 การติดตามประเมินผล เป็นการร่วมติดตาม ร่วมตรวจสอบ
กิจกรรมการเรียนรู้ที่ฝึกปฏิบัติ และร่วมประเมินผลการจัดการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้ตามโครงการ ร่วมวิเคราะห์ สรุป
และปรับปรุงรายงานการวิจัยและส่งรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย
แบบสังเกตพฤติกรรมการทำงานร่วมกัน แบบประเมินทักษะการปฏิบัติงานของผู้เรียน แบบประเมินผลงานและ
การถอดบทเรียนผลงานของผู้เรียน เพื่อประเมินผู้เรียน จำนวน 12 คน

4.6 การวิเคราะห์ข้อมูล มีการดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามลำดับ ดังนี้

1) การจัดกระทำข้อมูล นำข้อมูลมาตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลโดยพิจารณาความพอเพียงและ
ความสมบูรณ์ของข้อมูลกับกรอบแนวคิดการวิจัยและวัตถุประสงค์การวิจัย โดยใช้เทคนิคการตรวจสอบแบบ
สามเส้า ด้านวิธีรวบรวมข้อมูล ด้านข้อมูลและด้านผู้วิจัย

2) วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ เป็นข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ความต้องการจัดการกิจกรรมเรียนรู้
ภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนด แนวทางสนทนากลุ่มเพื่อวิเคราะห์ SWOT การบันทึกกิจกรรมตามโครงการด้วย
กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม สื่อบันทึกภาพและเสียง ข้อมูลเชิงคุณภาพเหล่านี้ มีการวิเคราะห์
ข้อมูลไปพร้อมการเก็บข้อมูลตามหลักการวิจัยเชิงคุณภาพ นำเสนอด้วยการวิเคราะห์เชิงพรรณนาและวิเคราะห์
เนื้อหาและมีภาพประกอบ

5. ผลการศึกษา

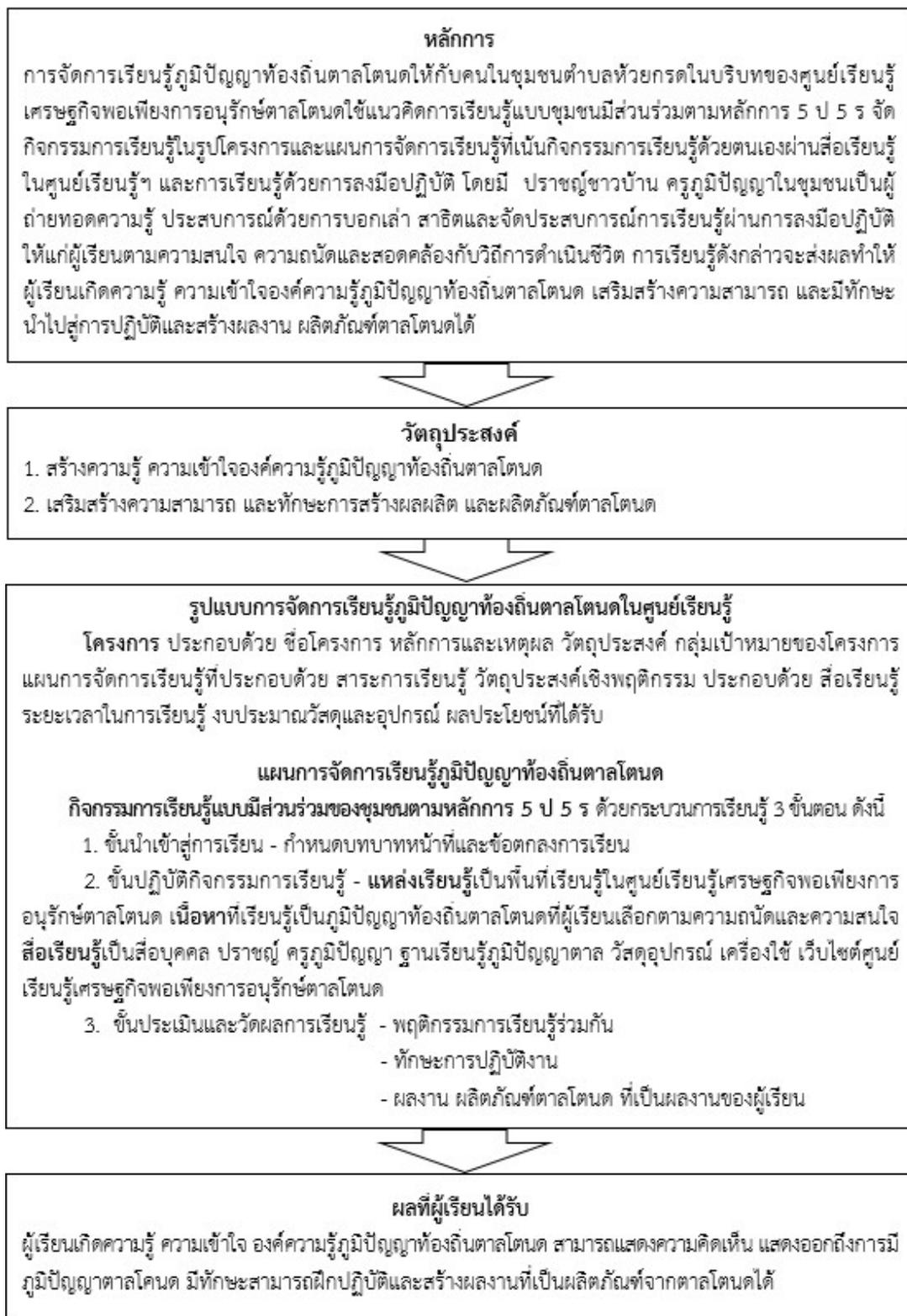
5.1 รูปแบบการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมในศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง การอนุรักษ์ตาลโตนด อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท

พบว่า รูปแบบการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมเป็นการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญา
ตาลโตนดให้กับชุมชนในบริบทของศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงการอนุรักษ์ตาลโตนด ตำบลห้วยกรด อำเภอสรรคบุรี
จังหวัดชัยนาท ในรูปโครงการและกิจกรรมการเรียนรู้ ตามแนวคิดการเรียนรู้ของชุมชน ได้แก่ แหล่งเรียนรู้ เนื้อหา
สื่อเรียนรู้ และกิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของชุมชน โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้แบบให้ชุมชนมีส่วนร่วม

ในทุกขั้นตอน ตามหลักการมีส่วนร่วม 5 ร และ 5 ป แพล่งเรียนรู้ เป็นศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงการอนุรักษ์ตาลโตนต ตำบลห้วยกรด อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท สื่อเรียนรู้ ประกอบด้วย สื่อบุคคลที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านด้านตาลโตนต ครูภูมิปัญญา สื่อสิ่งพิมพ์ สื่ออุปกรณ์และเครื่องมือทำตาล และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เนื้อหาเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนตของชุมชนห้วยกรดที่ชุมชนกลุ่มเป้าหมายเป็นผู้ตัดสินใจเลือกที่จะร่วมทำกิจกรรมการเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนต กิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นแผนการจัดการเรียนรู้ตามโครงการที่ร่วมจัดทำระหว่างผู้เรียน ผู้สอนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ตามหลักการมีส่วนร่วม 5 ป และ 5 ร กล่าวคือ 5 ร ได้แก่ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ร่วมสรุปบทเรียน และร่วมรับผลการกระทำ 5 ป ได้แก่ เปิดประตูใจ ปฏิสัมพันธ์เครือข่าย ปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้ ปรับแก้ไขปัญหา และประเมินผล

5.2 การประเมินรูปแบบการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนตแบบมีส่วนร่วมในศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงการอนุรักษ์ตาลโตนต

ผู้ให้ข้อมูลทั้ง 3 กลุ่ม ได้แก่ ผู้เรียน ผู้สอน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้ร่วมกันประเมิน มีความเห็นว่าการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนตแบบมีส่วนร่วมในรูปโครงการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนตมีความเหมาะสม ผู้เรียนจากโครงการขึ้นตาลเพื่อเก็บน้ำตาลสดและโครงการทำน้ำตาลโตนตมีผลการเรียนรู้ด้านพฤติกรรมการเรียนรู้ร่วมกันในระดับพอใช้ ส่วนผู้เรียนจากโครงการเพาะตาลมีผลการเรียนรู้ด้านพฤติกรรมการเรียนรู้ร่วมกันในระดับดี เมื่อพิจารณารายข้อของด้านพฤติกรรมการเรียนรู้ร่วมกันพบว่า ผู้เรียนทั้ง 3 โครงการมีพฤติกรรมการเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอในเรื่องการวางแผนการทำงานร่วมกันก่อนลงมือทำ ด้านทักษะการปฏิบัติงาน ผู้เรียนจากโครงการขึ้นตาลเพื่อเก็บน้ำตาลสดและโครงการทำน้ำตาลโตนตมีผลการเรียนรู้ระดับพอใช้ ส่วนผู้เรียนจากโครงการเพาะตาลมีผลการเรียนรู้ระดับดี ด้านผลงานของผู้เรียน ผู้เรียนจากโครงการเพาะตาลมีผลงานระดับดี ผู้เรียนจากโครงการขึ้นตาลเพื่อเก็บน้ำตาลสด มีผลงานระดับพอใช้ และโครงการทำน้ำตาลโตนต มีผลงานระดับต้องปรับปรุง ส่วนการถอดบทเรียนร่วมกัน พบว่าโดยภาพรวมรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบโครงการเหมาะสมกับสภาพความจำเป็นและความต้องการของชุมชนตำบลห้วยกรดที่ต้องการให้มี “โรงเรียนสอนตาล” ผู้เรียนได้เรียนรู้ร่วมกันผ่านแผนการจัดการเรียนรู้แต่ละโครงการ มีทรัพยากรที่เป็นทุนชุมชนสนับสนุนการเรียนรู้ทั้งครูภูมิปัญญา ประชาชนด้านตาล สื่อเรียนรู้ ทรัพยากรท้องถิ่นที่เป็นต้นตาล สถานที่เรียนรู้ที่มีการถ่ายทอดองค์ความรู้ภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติด้วยการบอกเล่า สาธิต แบ่งปันวิธีการ เทคนิคเฉพาะของตนเองให้ผู้เรียน ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยการลงมือปฏิบัติจริง

ภาพที่ 2 รูปแบบการจัดการการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดแบบมีส่วนร่วมในศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงการอนุรักษ์ตาลโตนด อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท

6. อภิปรายผล

รูปแบบการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดแบบมีส่วนร่วมในศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง การอนุรักษ์ตาลโตนด อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท มีประเด็นอภิปรายผล ดังนี้

6.1 ผลการศึกษารูปแบบการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมในศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงการอนุรักษ์ตาลโตนด

ในภาพรวมรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบโครงการมีความเหมาะสมกับสภาพความจำเป็นและความต้องการของชุมชนตำบลห้วยกรดที่ต้องการให้มี “โรงเรียนสอนตาล” มีทรัพยากรที่สามารถบูรณาการทรัพยากรท้องถิ่นกับภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดในการเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี (Nokkaew, & Jirakajornjaritkul, 2021) ส่วนการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ชุมชนเป็นผู้เรียนรู้นั้น ถือเป็นจัดการศึกษาที่มาจากความต้องการของผู้เรียนและชุมชนอย่างแท้จริง ซึ่งเป็นไปตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ 2542 มาตราที่ 28 ที่ระบุว่า “...ให้ชุมชนมีส่วนร่วมและมีการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อให้ผู้เรียนเกิดความหวงแหนและใช้นำไปประกอบอาชีพได้ ชุมชนไม่ละถิ่นฐาน เกิดความหวงแหน อนุรักษ์รักษาทรัพยากรท้องถิ่น” อีกทั้งกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ทำให้มีการสร้างความรู้ได้มากกว่าการถ่ายทอดความรู้ เพราะเป็นการเรียนรู้เชิงรุกที่ร่วมกันค้นหาปัญหา วางแผนดำเนินกิจกรรม มีการประเมินติดตาม (Chai-amporn, 2008) ผู้เรียนมีส่วนร่วมตั้งแต่การร่วมคิด โดยร่วมกันตัดสินใจในการเรียนรู้ภูมิปัญญาตาลโตนด ร่วมกันคิดตั้งชื่อโครงการ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดตามหลักการของการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ร่วมสรุปผลบทเรียน และร่วมรับผลประโยชน์ และหลัก 5 ป (Kantawang et al., 2015; Rittidet et al., 2011)

การจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดด้วยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในรูปแบบโครงการและมีแผนการเรียนรู้ที่เน้นฝึกปฏิบัติ รูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่อยู่ในรูปแบบโครงการที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ เป็นไปตามความสนใจและความต้องการของผู้เรียน กิจกรรมการเรียนรู้ตามแผนการจัดการเรียนรู้ที่นำไปใช้ในชีวิตจริง วิธีเรียนรู้ ใช้วิธีการเรียนรู้ด้วยตนเองผ่านการลงมือปฏิบัติและสื่อเรียนรู้อื่นประกอบ โดยมีผู้สอนเป็นครูภูมิปัญญาได้ถ่ายทอด สานิตที่ละขั้นตอน วิธีเรียนรู้ตามกิจกรรมของโครงการถือเป็นกระบวนการกลุ่ม เป็นไปตามผลการศึกษาของ Rittidet et al. (2011) ที่จัดทำหลักสูตรในรูปแบบโครงการที่มีความเป็นมา วัตถุประสงค์ ระยะเวลาเรียน การออกแบบกิจกรรม 5 ป โดยใช้ความรู้ของท้องถิ่นและสอดคล้องกับการศึกษาของ Kantawang et al. (2015) ที่พบว่า รูปแบบการเรียนการสอนมีองค์ประกอบตามโครงการและมีแผนการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมที่จำแนกเป็นขั้นตอน เริ่มตั้งแต่ขั้นเตรียมการ ขั้นเรียนรู้ ขั้นฝึกปฏิบัติ ขั้นแลกเปลี่ยนเรียนรู้และขั้นสรุปผล

การจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดด้วยการนำทรัพยากรที่มีในชุมชนมาจัดการเรียนรู้ทั้งผู้สอน เนื้อหาภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนด และสถานที่เรียนและฝึกปฏิบัติ ผู้เรียนเลือกภูมิปัญญาที่จะเรียนตามสภาพปัญหาและความต้องการอย่างแท้จริง สิ่งนี้เป็นการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนด้วยภูมิปัญญา การเรียนรู้และการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ถือเป็นหัวใจที่จะทำให้ชุมชนเข้มแข็ง (Thammalangka, 2012)

การจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดผ่านสื่อการเรียนรู้ที่หลากหลาย สื่อของจริงคือ ต้นกล้าตาล ต้นตาลโตนดที่อายุเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ที่ปลูกในศูนย์เรียนรู้ ฐานเรียนรู้ภูมิปัญญา โปสเตอร์ สื่อดิจิทัลในรูปเว็บไซต์ศูนย์เรียนรู้ โดยเฉพาะสื่อบุคคลที่เป็นผู้สอน เป็นปราชญ์ชาวบ้าน ครูภูมิปัญญา มีความรู้ความสามารถ มีประสบการณ์ มีหลักการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่เป็นโดยการบอกเล่า สาธิต ลงมือปฏิบัติจริง เน้นฝึกปฏิบัติเพื่อพัฒนาเป็นอาชีพและใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ผ่านสื่อที่เป็นของจริง สื่อที่เป็นบุคคลและสื่อวัสดุอุปกรณ์ อีกทั้งยังมีศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงการอนุรักษ์ตาลโตนดเป็นศูนย์ฝึกอาชีพเป็นสถานที่เรียนรู้ด้วย สิ่งนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยของ Maliwong (2004) ที่พบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นควรได้รับการสอนโดยครูภูมิปัญญาหรือผู้นำชุมชนที่เป็นวิทยากรฝึกอบรม เพื่อให้เรียนรู้จากประสบการณ์ตรงจากผู้เชี่ยวชาญ และผ่านการฝึกปฏิบัติจริง ผ่านการสาธิตจากวิทยากรท้องถิ่น อีกทั้งเป็นไปตามหลักการศูนย์เรียนรู้และขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สำนักเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชนของ Community Development Department (2017) ในประเด็นสื่อที่ใช้ในการเรียนรู้ในศูนย์เรียนรู้ มีทั้งสื่อที่เป็นบุคคลคือ ปราชญ์ชาวบ้าน ครูภูมิปัญญา สื่อวัสดุอุปกรณ์ สิ่งแวดล้อมภายในศูนย์เรียนรู้ที่ทำให้มีผลต่อการเรียน อีกทั้งการฝึกปฏิบัติเป็นกลุ่ม มีการสาธิตทำให้ดูเป็นตัวอย่างให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากการปฏิบัติผ่านสื่อของจริง แผ่นภาพโปสเตอร์ มีอินเทอร์เน็ตชุมชน มีกิจกรรมการเรียนรู้ในรูปแบบฐานเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เอื้อประโยชน์ให้เรียนรู้ผ่านสื่อต่าง ๆ รวมทั้งสื่อบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ซึ่งศูนย์เรียนรู้เองก็มีเว็บไซต์ที่สามารถเรียนรู้ได้บนโลกออนไลน์

6.2 ผลการประเมินผลรูปแบบการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดแบบมีส่วนร่วมในศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง

พบว่า ผู้เรียนโครงการทำน้ำตาลโตนด มีผลงานระดับต้องปรับปรุง การที่ผลการประเมินผลงานผู้เรียนในโครงการขึ้นตาลเพื่อเก็บน้ำตาลสดและการทำน้ำตาลโตนดที่พบว่า อยู่ในระดับพอใช้และต้องปรับปรุงตามลำดับนั้น อาจเป็นเพราะว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นการขึ้นตาลเพื่อเก็บน้ำตาลสดและการทำน้ำตาลโตนดหรือการเคี้ยวตาล เป็นภูมิปัญญาที่ต้องใช้องค์ความรู้เชิงประสบการณ์และเทคนิควิธีที่ต้องใช้ระยะเวลายาวนานจนเกิดเป็นทักษะหรือความเชี่ยวชาญ

7. ข้อเสนอแนะ

7.1 ข้อเสนอแนะสำหรับการปฏิบัติ

1) ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงการอนุรักษ์ตาลโตนด ควรจัดกิจกรรมการเรียนรู้และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดซึ่งถือเป็นภารกิจหลักของการจัดตั้ง ด้วยการนำโครงการการเรียนรู้ไปเป็นเครื่องมือในการดำเนินการ โดยบรรจุในปฏิทินกิจกรรมของศูนย์เรียนรู้ตลอดทั้งปี รวมทั้งจัดทำทำเนียบปราชญ์ชาวบ้านผู้สอน ข้อมูลการติดต่อเพื่อสื่อสารระหว่างผู้สอนและผู้เรียน

2) เทศบาลตำบลห้วยกรด สำนักงานเกษตรจังหวัด เกษตรอำเภอ และเกษตรตำบล ส่งเสริมการฝึกอบรมหลักสูตรระยะสั้น ถ่ายทอดความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับตาลโตนด เพื่อสร้างอาชีพให้แก่เกษตรกรและผู้สนใจโดยใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนดในรูปแบบโครงการที่เป็นผลผลิต

งานวิจัยเป็นสื่อเรียนรู้ สนับสนุนศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงการอนุรักษ์ตาลโตนต ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านตาลโตนตและฝักอาชีพิตาล เผยแพร่ความรู้แก่ประชาชน

3) โรงเรียนวัดจันทน์ โรงเรียนห้วยกรดวิทยา สำนักงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ตำบลห้วยกรด (กศน.ห้วยกรด) เผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับตาลโตนตให้แก่เยาวชนทั้งในระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษา โดยนำรูปแบบการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนตในรูปโครงการประยุกต์ให้สอดคล้องกับกลุ่มผู้เรียน

7.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1) การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนตแบบมีส่วนร่วมสำหรับโรงเรียนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา

2) การพัฒนาโมเดลศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงการอนุรักษ์ตาลโตนตบ้านห้วยกรดตามกรอบแนวทางศูนย์เรียนรู้และขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสมบูรณ์แบบเชิงธุรกิจของกรมการพัฒนาชุมชน

8. กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง รูปแบบการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตาลโตนตแบบมีส่วนร่วมในศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงการอนุรักษ์ตาลโตนต อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท เป็นโครงการวิจัยที่ได้รับทุนอุดหนุนจากงบประมาณอุดหนุนการวิจัยจากงบประมาณรายได้ ประจำปีงบประมาณ 2565 สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม และโครงการวิจัยนี้ได้ผ่านการพิจารณารับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ เมื่อวันที่ 15 มกราคม 2565

เอกสารอ้างอิง

- Boonsung, A. (2015). **Development of models of community learning center in arts and crafts using social wisdom, Uttaradit Province.** (In Thai). Thesis D.F.A. in Art and Design, Naresuan University.
- Chai-amporn, S. (2008). Styles of ethical learning for sustainable development. (In Thai). **Journal of Social Development, 10(2), 1-24.**
- Community Development Department. (2017). **Philosophy propelling and learning center.** (In Thai). Bangkok: Community Development Department.
- Juijang, W. (August 9, 2021). **Interview.** (In Thai).
- Kantawang, S., Rattanapan, J., Sangprateeptong, V., & Diewwilai, D. (2015). Development of an instruction model on local wisdom based on the experience teaching approach using the participation process for elementary students. (In Thai). **Journal of Social Academic, 8(1), 1-14.**
- Maliwong, K. (2004). **A Study of local curriculum development by local community: A case study of Banloug Community School Sena District Phranakhon Si Ayutthaya.** (In Thai). Master of Education in Supervision and Curriculum Development, Chulalongkorn University.

- Nokkaew, J., & Jirakajornjaritkul, C. (2021). **A study of palmyra palm as local wisdom for self-management community in Huai Krot Subdistrict, Sankhaburi District, Chai Nat Province: Progress research.** Bangkok: Research and Development Institute, Chandrakaserm Rajabhat University.
- Office of the National Education Commission. (1999). **National Education Act B.E. 2542 (1999).** (In Thai). Bangkok: Author.
- Office of the National Education Commission. (2003). **A study of the community life: The proposed policy.** (In Thai). Bangkok: Office of the National Education Commission.
- Rittidet, P., Nakunsong, T., Preeiam, P., Rittidet, S., Khuana, T., & khuana, K. (2011). **Community learning management of education light livelihood participant by the organization community for oneself farmer Bankudkam Tumbol Nong No Ampoe Mung Province of Mahasarakam.** (In Thai). Mahasarakam: Mahasarakam University.
- Sungsri, S. (2014). Thai local wisdom and their role in promoting learning and occupations. (In Thai). **Journal of Education Studies, 42(4), 138-154.**
- Thammalangka, S. (2012). **A Model of community strengthening based on local wisdom utilization in Chiangrai Province.** (In Thai). Doctor of Philosophy in Education and Social Development, Chiang Rai Rajabhat University.